

NOTITIE

Onderwerp	QuickScan erfgoed
Project	Drentse Zonneroute A37
Opdrachtgever	Rijkswaterstaat
Projectcode	123382
Status	Definitief
Datum	30 maart 2021
Referentie	123382/21-005.102
Auteur(s)	dr.ir. W. Soepboer

Gecontroleerd door	dr. A.M. Conijn
Goedgekeurd door	drs. M.J. Schilt
Paraaf	

Bijlage(n)	-
------------	---

Aan	Rijkswaterstaat
Kopie	-

1 INLEIDING

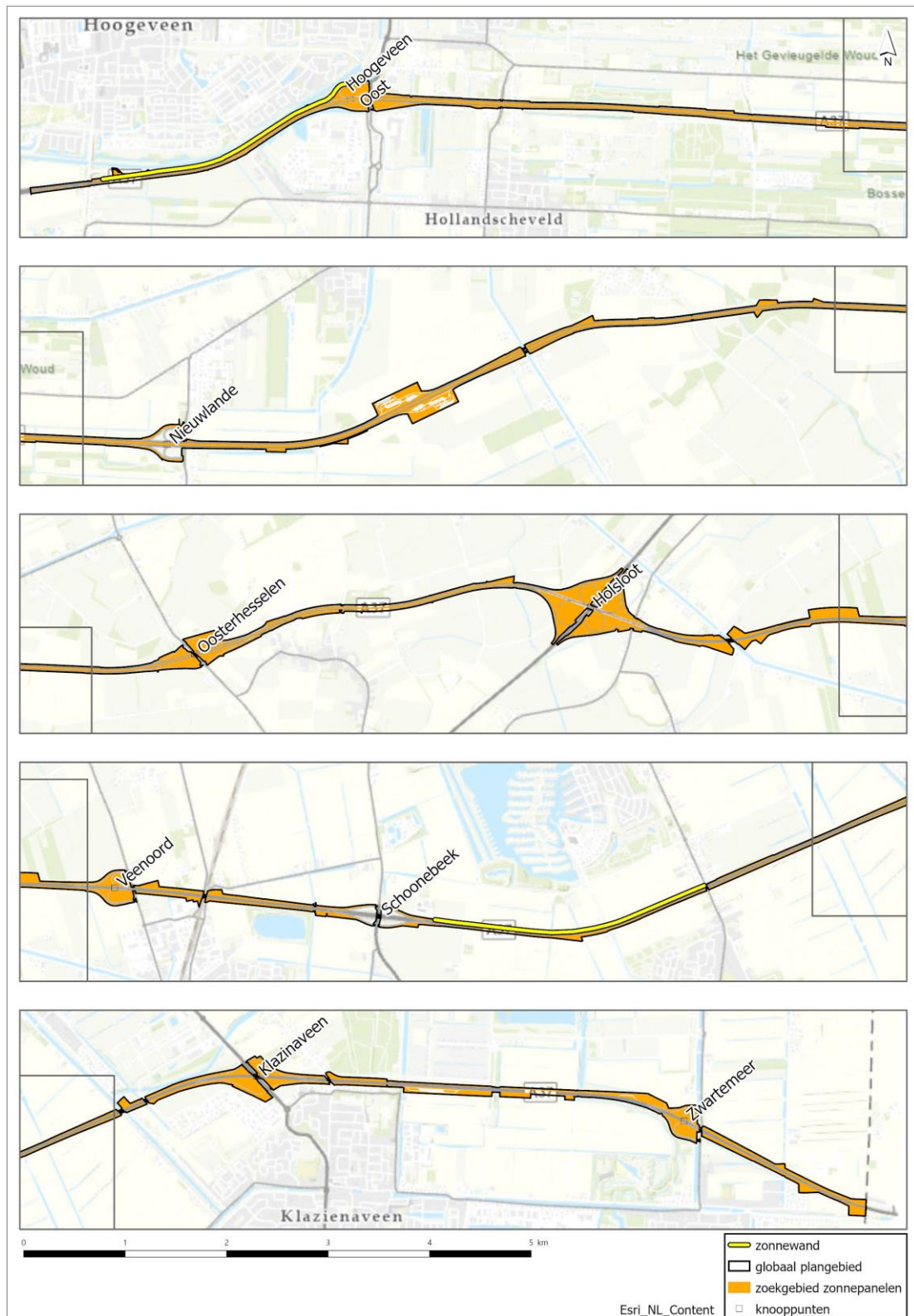
Deze QuickScan is opgesteld voor de m.e.r.-beoordeling en het provinciaal inpassingsplan voor de Drentse Zonneroute A37. Voor het plangebied is het globale plangebied aangehouden zoals afgebeeld in afbeelding 1.1. Deze QuickScan gaat over het thema erfgoed, dat de aspecten historische geografie, historische bouwkunde, archeologie en aardkunde omvat. De inventarisatie voor archeologie is in deze notitie buiten beschouwing gelaten, deze inventarisatie is opgenomen in de bureaustudie archeologie voor dit project¹. Ook zijn in het plangebied geen historisch-bouwkundige objecten en gebieden aanwezig, waardoor deze notitie zich concentreert op aardkunde en historische geografie.

Project Drentse Zonneroute A37

Het project 'Drentse Zonneroute A37' onderzoekt de mogelijkheden van zonne-energie langs de A37, op een traject van ruim 40 km tussen Hogeveen en de Duitse grens. De weg heeft over een grote lengte een brede middenberm en ruime buitenbermen. Daarnaast is de A37 oostwest-georiënteerd, wat gunstig is voor de opstelling van zonnepanelen. Het zoekgebied binnen het globale plangebied in afbeelding 1.1 is ongeveer 260 ha groot.

¹ KSP archeologie, 2021.

Afbeelding 1.1 Globaal plangebied met zoekgebied zonnepanelen

In 2019 is voor het project een Esthetisch Programma van Eisen (EPvE) opgesteld. Het EPvE is het kader voor een technisch realiseerbare, beheersbare, (verkeers)veilige én aantrekkelijke, innovatieve Zonneroute. Er is in deze studie gekozen om toepassing van hoogwaardige zonnepanelen als uitgangspunt te nemen, zodat een zo hoog mogelijke elektriciteitsproductie behaald kan worden, voorzien van innovatieve toevoegingen. In de bermen is sprake van lijnopstellingen en enkele zonnewanden. In de aansluitingen en knooppunten zijn zonnevelden mogelijk. In alle gevallen is er sprake van een uniforme grootte van de panelen.

Het EPvE voor de 'Drentse Zonneroute A37' houdt rekening met enkele specifieke kenmerken en cultuurhistorische waarden van het landschap dat door de snelweg doorkruist wordt. Het uitgangspunt is een Zonneroute die landschappelijk op een verantwoorde wijze is ingepast, rekening houdt met ecologische waarden, maatschappelijk draagvlak heeft, voldoende energie opwekt en rendabel is. Een kenmerk is dat de kleur van de panelen samenhangt met in welk gebied het paneel wordt ingezet. In stedelijk gebied (Hoogeveen en het gebied tussen Schoonebeek en Klazienaveen) is sprake van een bruinrode kleur, in het veenkoloniale landschap van een groene kleur en in het esdorpenlandschap van een beige kleur.

Provinciaal inpassingsplan

Het plaatsen van zonnepanelen binnen het plangebied is momenteel niet mogelijk op basis van de geldende juridisch-planologische kaders. Om die reden moeten deze plannen op dit onderdeel worden herzien. Omdat het traject van de 'Drentse zonneroute A37' de gemeenten Emmen, Coevorden en Hoogeveen doorkruist, gaat het om een veelvoud aan bestemmingsplannen en beheersverordeningen. Er is daarom gekozen om het gehele project met een provinciaal inpassingsplan mogelijk te maken. Naar verwachting wordt dit plan eind 2021 definitief vastgesteld.

Exploitatie

De ontwikkeling van de Drentse Zonneroute A37 wordt naar verwachting via een openbare aanbesteding in de markt gezet. De toekomstige exploitant krijgt een gebruiksrecht om op de gronden een zonnepark te plaatsen, te onderhouden en te beheren. De aanlegfase is voorzien vanaf 2025. De aanleg volgt naar verwachting het beschikbaar komen van de aansluiting en capaciteit op het energienetwerk (geen onderdeel van het project). Hierdoor is er sprake van een gefaseerde aanleg.

2 BELEID EN WETGEVING ERFGOED

Tabel 2.1 geeft een overzicht van de vigerende wettelijk kader voor erfgoed vanuit het Rijk, de provincie en de relevante gemeenten. Tabel 2.2 gaat in op het relevante beleid. Hierbij is soms voor het integrale overzicht ook op de thema's landschap en archeologie ingegaan, die buiten de scope liggen van deze quickscan.

Tabel 2.1 Wettelijk kader

Wet	Vastgestelde datum	Uitleg en relevantie
Erfgoedwet, Rijk	2016	De Erfgoedwet gaat over behoud en beheer van het cultureel erfgoed in Nederland. Bovendien kent de Erfgoedwet een aantal bepalingen. Bepaalde onderdelen van de wettelijke bescherming van het cultureel erfgoed verhuizen naar de nieuwe Omgevingswet. De vuistregel hierbij is: duiding van erfgoed in de Erfgoedwet, omgang met erfgoed in de fysieke leefomgeving in de Omgevingswet. Het beschermingsregime voor archeologische rijksmonumenten zal net als dat voor gebouwde rijksmonumenten straks wordt opgenomen in de Omgevingswet. Voor de bepalingen en vergunningen uit de Monumentenwet die direct overgaan naar de Omgevingswet blijft de eerdere situatie in de Monumentenwet van kracht tot de inwerkingtreding van de Omgevingswet (overgangsrecht).
Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, Rijk	2008	Deze wet (Wabo) regelt de omgevingsvergunning. De omgevingsvergunning is één geïntegreerde vergunning voor bouwen, wonen, monumenten, ruimte, natuur en milieu. In een omgevingsvergunning kunnen eisen wat betreft bouwkunde en

Wet	Vastgestelde datum	Uitleg en relevantie
		archeologie worden opgenomen. Voor het verbouwen, opknappen of slopen van de waardevolle onderdelen van een monument is een omgevingsvergunning nodig. Dit wordt geregeld via de Wabo. Voor het aanvragen van een omgevingsvergunning kan archeologisch onderzoek noodzakelijk zijn. Het bevoegd gezag kan eisen dat onderzoeksrapporten en gegevens minder dan 2 jaar oud zijn. Deze wetgeving is voor dit rapport verder niet meer relevant, omdat archeologie hierin geen rol speelt en er geen historisch-bouwkundige objecten aanwezig zijn.
Wet Milieubeheer, Rijk	1979 - 2019	Deze wet heeft als doel het milieu te beschermen via kwaliteitseisen, vergunningen en regels, en de handhaving hiervan. Hierbij moet ook rekening worden gehouden met eventuele cultuurhistorische en archeologische waarden in de betreffende gebieden.
Provinciale omgevingsverordening Drenthe, provincie Drenthe	2016	Drenthe heeft kernkwaliteiten benoemd, die bijdragen aan de identiteit en aantrekkelijkheid van Drenthe. Het gaat om archeologie, aardkundige waarden, cultuurhistorie, landschap, rust en natuur. Een ruimtelijk plan kan in principe geen nieuwe activiteiten toestaan die kernkwaliteiten significant aantasten. Wat 'significant' (een term uit artikel 3.7) is, wordt bepaald door de contouren die de Omgevingsvisie voor de omgang met kernkwaliteiten stelt. Een ontwikkeling leidt dus niet tot significante aantasting, wanneer rekening wordt gehouden met de kernkwaliteiten conform de Omgevingsvisie en uitwerkingen als het Cultuurhistorisch Kompas. Als kernkwaliteiten worden aangewezen de thema's en gebieden zoals die zijn neergelegd op de bij deze verordening behorende kaarten voor de kernkwaliteiten archeologie, aardkundige waarden, cultuurhistorie, landschap (en de beschermingszone radioastronomie en landbouwgebied), waarbij voor Kernkwaliteit landschap geldt dat van een provinciaal belang alleen sprake is in de situaties zoals in de Omgevingsvisie is omschreven (zie tabel 2.2). Als bij een ruimtelijk plan kernkwaliteiten betrokken zijn (behalve in een landbouwgebied plus): - wordt in het ruimtelijk plan uiteengezet dat met het desbetreffende plan wordt bijgedragen aan behoud en ontwikkeling van de bij het plan betrokken kernkwaliteiten conform het provinciaal beleid en de sturingsniveaus zoals die zijn verwoord in de Omgevingsvisie; - maakt het desbetreffende ruimtelijk plan geen nieuwe activiteiten dan wel wijziging van bestaande activiteiten mogelijk die deze kernkwaliteiten significant aantasten. In het plangebied is sprake van archeologische verwachtingswaarden. Bij Wachtum ligt een aardkundig waardevol gebied met een hoog beschermingsniveau (es). Ook bij Erica en Klazienaveen (Hondsrug) ligt een aardkundig waardevol gebied. In deze gebieden worden alleen ontwikkelingen toegestaan als aardkundige kwaliteiten en kenmerken worden behouden. Bij Zwinderen ligt een gebied met een middelbescherming (es), hierbij wordt de aardkundige waarde als onderlegger voor de plannen benut (richtinggevend). De rest van het plangebied heeft een generiek beschermingsniveau. In deze gebieden wil de provincie de lokale aardkundige kenmerken voor de toekomst bewaren, maar heeft de gemeente hier de laatste hand in. Een bijzondere positie wordt ingenomen door het Hondsruggebied, dat de status 'UNESCO Global Geopark' heeft. 'Unesco Global Geoparks' zijn gebieden van belangrijke internationale geologische waarde die zich richten op erfgoedbeheer, het behoud van lokale tradities en identiteit, en duurzame gebiedsontwikkeling. Om de status van Unesco Global Geopark te krijgen, moet het geologisch erfgoed van het betreffende gebied van internationale waarde zijn en wettelijke bescherming genieten. In het plangebied is geen sprake van kernkwaliteiten cultuurhistorie waarvoor het beleid eisen stelt. Het gaat om beleid respecteren. Wel doorkruist het plangebied verschillende elementen uit de Cultuurhistorische Hoofdstructuur. Bij de kernkwaliteit landschap zijn in het plangebied essen, het esdorpenlandschap, de veenkoloniën, het wegdorpenlandschap van de randveenontginningen, en het wegpanorama van belang. In tabel 2.2. is dit toegelicht bij de provinciale

Wet	Vastgestelde datum	Uitleg en relevantie
		Omgevingsvisie. Er is in en om het plangebied geen gebied dat bescherming heeft vanuit rust of duisternis.

Tabel 2.2 Beleidskader

Beleid	Vastgestelde datum	Uitleg en relevantie
Nationale Omgevingsvisie (NOVI), Rijk	2020	In de Omgevingswet staat dat het Rijk een Nationale Omgevingsvisie (NOVI) moet opstellen. Dit instrument is vergelijkbaar met een structuurvisie. De NOVI is 'zelfbindend' voor het Rijk. Zelfbindend betekent dat het opgestelde document (de omgevingsvisie) alleen verplichtingen schept voor degene die het document heeft gemaakt. De NOVI werkt dus niet rechtstreeks door in de omgevingsvisie van de provincies en gemeenten. Met de NOVI geeft het Rijk een langetermijnvisie op de toekomst en de ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland. De NOVI richt zich op vier thema's, ook wel strategische opgaven genoemd. Deze vier strategische opgaven zijn: - naar een duurzame en concurrerende economie; - naar een klimaatbestendige en klimaat neutrale samenleving; - naar een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving; - naar een waardevolle leefomgeving. Het behouden en ontwikkelen van onze landschappen vraagt extra aandacht van het Rijk. De unieke cultuurhistorische, landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van de Nederlandse landschappen worden bij ontwikkelingen in het landelijk gebied behouden en versterkt. Waar mogelijk voegen we nieuwe kwaliteiten toe, zoals rust en ontspanning, weidsheid, natuurlijkheid en identiteit van het landschap. Regionale partijen werken, waar dat nog niet is gebeurd, uit wat de gebiedsgerichte unieke landschappelijke kwaliteiten en onderliggende waarden zijn, en leggen deze vast in ruimtelijk beleid en regelgeving. Beoogd wordt om dit (indien nodig) vast te leggen in (getrapte) instructieregels in het Besluit kwaliteit leefomgeving. Om de omgevingskwaliteit te vergroten zal het Rijk alle belangrijke transitie voor de fysieke leefomgeving zodanig vormgeven dat ze bijdragen aan de landschappelijke kwaliteit of nieuwe kwaliteiten toevoegen, bijvoorbeeld in de vorm van het combineren van natuur en waterberging en de aanleg van natuurlijke klimaatbuffers.
Omgevingsvisie provincie Drenthe, provincie Drenthe	2018	De provincie Drenthe hecht waarde aan een zorgvuldige presentatie van Drenthe aan de hoofdinfrastructuur en wil de karakteristieken van de landschapstypen en het contrast tussen stad en land, gezien vanaf de infrastructuur, zichtbaar houden (wegpanorama). Dit geldt ook voor de A37. De doelstellingen voor de kernkwaliteit landschap zijn: - het behouden en versterken van de ruimtelijke afwisseling van landschapstypen; - het behouden en versterken van de karakteristieke kenmerken van de verschillende landschapstypen die we in Drenthe onderscheiden; - het behouden en versterken van de karakteristieke macrogradiënten van het Drents Plateau in relatie tot de aangrenzende en lager liggende veengebieden; - het behouden en ontwikkelen van het Nationaal Beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa. Het plangebied doorkruist het landschap van de veenkoloniën en het esdorpenlandschap. Daarnaast grenst het bij Klazienaveen aan het wegdorpenlandschap van de randveenontginning. De specifieke kenmerken zijn: - Veenkoloniën: - van provinciaal belang is samenhang tussen het systematische ontginningspatroon van grootschalige openheid met kenmerkende wijkenstructuur en de (soms dubbele) bebouwingslinten met daaruit opgaande percelen. Het provinciaal beleid is gericht op het behouden en versterken van de samenhang en de openheid met de wijken en de rechtlijnige landschapsstructuur; - Esdorpenlandschap:

Beleid	Vastgestelde datum	Uitleg en relevantie
		- de essen: deze voor het esdorpenlandschap kenmerkende open ruimtes zijn veelal omgeven met esrandbeplanting. Beleid richt zich op behoud van de open ruimte en het versterken van esrandbeplanting; - de beekdalen: onbebouwd gebied met kleinschalige beplantingstructuren en beekdal(rand) beplanting. Beleid richt zich op behoud van het onbebouwde karakter en het versterken van karakteristieke beekdal(rand)beplanting; - Wegdorpenlandschap van de randveenontginning: - van provinciaal belang is de typische langgerekte en slingerende ontsluitingsstructuur. Veelal is deze aan weerszijden beplant. Het is de hierop dwarsliggende, onregelmatige verkavelingsstructuur die de maat en schaal van de omliggende openheid bepaalt. Het provinciaal beleid is gericht op het behouden en versterken van de kavelstructuur met de omringende kenmerkende open ruimtes en de ontsluitingsstructuur. Dit gebeurt mede door het behouden van de wegbeplanting langs de hoofdontsluiting. Er is geen sprake van macrogradiënten in het plangebied, ook ligt het plangebied niet in het landschap van de Drentsche Aa. In de berm van de A37, is vanwege het ontbreken van het historische verkavelingspatronen en beplanting daarin, vrijwel geen kernkwaliteit voor landschap meer aanwezig. Hoogstens is er sprake van landschappelijke structuren, die hieronder bij cultuurhistorie zijn beschreven. De A37 ligt voor cultuurhistorie in een gebied met het sturingsniveau 'respecteren'. De A37 doorkruist beekdalen, hogere ruggen, historische lijnen, gebieden met sloten en wijken en bosjes en houtwallen. Deze zijn onderdeel van de cultuurhistorische hoofdstructuur. De provincie richt zich op het waarborgen van de cultuurhistorische samenhang voor de toekomst. Initiatiefnemers hebben de verantwoordelijkheid om de cultuurhistorische hoofdstructuur als inspiratiebron te benutten.
Beleidsregel Zon, provincie Drenthe	2020	Deze beleidsregel is een nadere uitwerking van het omgevingsbeleid voor de aanleg van zonneparken in Drenthe. Met deze beleidsregel kan beter worden gestuurd op de ruimtelijke kwaliteit van zonneparken. Een ruimtelijk plan dat voorziet in zonne-akkers is passend in het landschap als: - in het ruimtelijk plan wordt aangetoond dat de ontwerpprincipes van 'Zonneakkers in Drenthe' en de 'Handreiking landschappelijke inpassing' in acht worden genomen; - de maatregelen ter uitvoering en instandhouding zijn vastgelegd in de regels of voorschriften van het ruimtelijk plan door een landschappelijk inpassingsplan.
Cultuurhistorisch Kompas Drenthe (CHK), provincie Drenthe	2009	Uitgangspunt van het Cultuurhistorisch Kompas is dat het een kader biedt voor ontwikkelingen met daarin ruimte voor inspiratie en eigen afwegingen van partijen. De betekenis van cultuurhistorie is onomstreden en deze koesteren is in een ieders belang. Het Cultuurhistorisch Kompas bestaat uit: - een cultuurhistorische hoofdstructuur; - een beleidsvisie met kaart; - een dynamische databank. Het plangebied ligt op de Beleidskaart Cultuurhistorisch Kompas in het gebied 'generiek beleid' (cultuurhistorie respecteren). Respecteren geldt voor alle onderdelen van de cultuurhistorische hoofdstructuur. De cultuurhistorische samenhang, zoals die in de hoofdstructuur is verwoord en verbeeld, is van provinciaal belang. Daarom wil de provincie die cultuurhistorische samenhang veiligstellen voor de toekomst. Initiatiefnemers hebben de verantwoordelijkheid om de cultuurhistorische hoofdstructuur als inspiratiebron te benutten voor ontwikkelingen.
Cultuurhistorische beleidskaarten, gemeente Hoogeveen	2016	De beleidskaart laat zien dat bij de aanleg van (voorlopers van de) A37 verschillende structuren zijn doorsneden. Relevant is het gebied De Hollandscheveld Opgaande (middelhoge waarde). Hier wil de gemeente cultuurhistorie leidend maken voor ontwikkeling. Ook Ontginning Nieuwlande aan de grens met Coevorden is relevant met een basiswaarde. Hier moet cultuurhistorie worden gerespecteerd.
Erfgoednota 'Het Kapitaal van Coevorden'	2013	Op de kaart historische geografie is zichtbaar dat de A37 bij de aanleg verschillende historische structuren doorsneden heeft. De gekanaliseerde beek Holslootdiep ligt deels nog zichtbaar en op maaiveld in het knooppunt Holsloot. Waardevolle vlakken die de A37 doorsnijdt, liggen rondom de Zwindersche wijk (veenontginning, zeer waardevol) met daarin kanaaldorp Coevorden-Zwinderen (dorpsgezicht van hoge waarde), Wachtum (esdorp, zeer waardevol, aan de rand van het dorpsgezicht van hoge waarde), de Verlengde Hoogeveense Vaart (zeer

Beleid	Vastgestelde datum	Uitleg en relevantie
		waardevol), en ten westen van aansluiting Veenoord (Stieltjeskanaal, veenontginning, zeer waardevol). In deze vier gebieden zal in het algemeen behoud en versterking van het aanwezige kapitaal gaan vóór vernieuwen en ontwikkelen. Daar waar vernieuwd en ontwikkeld moet worden, gebeurt dit met respect voor de ruimtelijke kwaliteit. Hierbij spelen de gebiedsstructuren een belangrijke rol.
Gemeente Emmen Cultuurhistorische waardenkaart Emmen	2017	De cultuurhistorische waardenkaart maakte onderdeel uit van de erfgoednota 2017-2022, wordt opgenomen in de Omgevingsvisie van Emmen en is opgenomen in de Strategienota 2030. De A37 doorkruist: - Landschappelijke gebieden en structuren van hoge cultuurhistorische waarde; - Groenstructuren van hoge cultuurhistorische waarde; - Infrastructuur en waterwegen van hoge cultuurhistorische waarde. Over het algemeen liggen de ingetekende beschermde structuren buiten het plangebied (omdat de structuren zijn onderbroken bij de kruising met de A37), maar een enkele structuur of vlak ligt evenwijdig aan de A37. Hiervoor geldt dat de initiatiefnemer de historische en ruimtelijke structuur herkenbaar moet houden. Het beleid is er op gericht de structuren in bestemmingsplannen te beschermen.

Tabel 2.3 Overige kaders en richtlijnen

Kader	Datum	Uitleg en relevantie
Kader Ruimtelijke kwaliteit en vormgeving, Rijkswaterstaat	2019	Het doel van het kader is Ruimtelijke Kwaliteit en Vormgeving te borgen in de werkwijze van projecten en programma's voor aanleg, onderhoud, vervanging en renovatie van Rijkswaterstaat. Het gaat dus met name om het opstellen van het ontwerp, niet over een milieueffectbeoordeling. Ruimtelijke kwaliteit is de optimale balans tussen de gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van onze fysieke leefomgeving. De balans is positiever naarmate deze 3 elementen elkaar versterken. Het middel hiervoor is een integraal ontwerpproces. Definities: - gebruikswaarde = doelmatigheid + functionele samenhang. Betreft de eigenschappen van de werking en de functie. De functionele samenhang draagt verder bij aan de waarde voor de gebruiker(s); - belevingswaarde = diversiteit + identiteit + schoonheid. De belevingswaarde betreft de eigenschappen van de ruimtelijke expressie. Het is een kwaliteitscriterium: naarmate de diversiteit, identiteit en schoonheid toenemen, wordt de belevingswaarde hoger. Beleving is in principe ook een functie; - toekomstwaarde = duurzaamheid + aanpasbaarheid + beheerbaarheid. De toekomstwaarde betreft de houdbaarheid van de expressie en het functioneren in de tijd. De waarde wordt bepaald door de duurzaamheid, de flexibiliteit om aan nieuwe omstandigheden aangepast te kunnen worden en de mate van beheerbaarheid. Een aantrekkelijke leefomgeving is de drager voor economische functies.

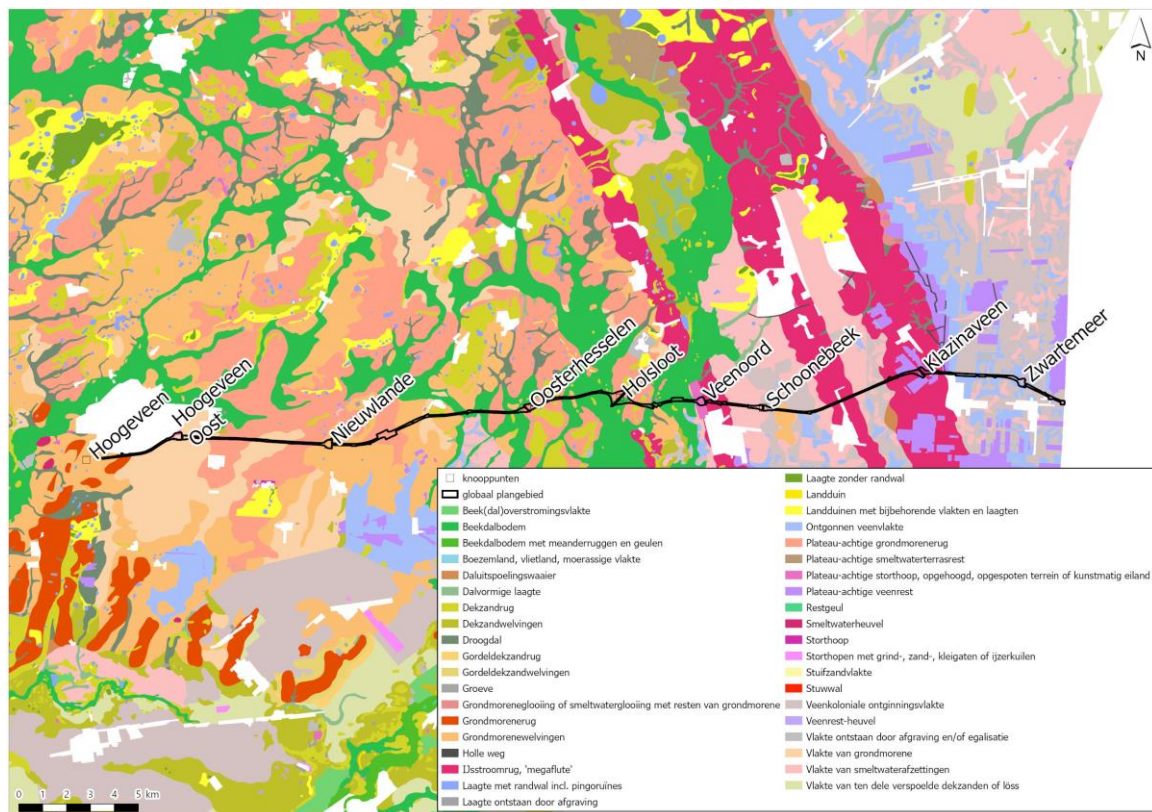
3 INVENTARISATIE

3.1 Korte beschrijving landschapontwikkeling

Het plangebied ten westen van de Hondsrug (de Hondsrug is felroze in afbeelding 3.1) ligt grotendeels op het Drents Plateau, dat gekenmerkt wordt door keileem in de ondergrond. Dit keileem is in de voorlaatste ijstijd ontstaan, toen een groot deel van Nederland bedekt was met landijs. Onder het ijs werd grondmorene

gevormd, die bestaat uit een laag keileem. Aan de westzijde van de Hondsrug stroomde smeltwater langs het ijsfront naar het noordwesten en schuurde daarbij het 'oerstroombdal van de Hunze'¹ uit.

Afbeelding 3.1 Uitsnede Geomorfologische kaart Nederland

De parallel lopende ruggen van de Hondsrug ontstonden aan het einde van deze ijstijd door een (snellere) ijsstroom in de gletsjer. Het smeltwater sleet de ondergrond uit en wierp het iets verderop langs de zijkant in ruggen op. Dit fenomeen wordt ook wel 'megaflute' genoemd. Het hoogteverschil is minder prominent dan bij stuwwallen aan het einde van een gletsjer, het hoogteverschil met de omgeving is hier ongeveer 5 m.

In de laatste ijstijd bereikte het landijs Nederland niet, maar heerste er hier wel een poolklimaat. In deze tijd is een laag dekzand afgezet. Een ander overblijfsel van de ijstijd zijn pingoruïnes. Eerst was hier een ijslens in de ondergrond aanwezig, die later is gesmolten. In de afrit Oosterhesselen is op de geomorfologische kaart eentje aangegeven.

Zo'n 10.000 jaar begon het holoceen, de huidige warme geologische periode. Vanaf het hoogste punt van het Drents Plateau ontwikkelden de beekdalen zich in diverse richtingen². In de beekdalen en de lagere delen van het Plateau kwam plaatselijk veen voor, op plekken waar de waterafvoer door de ondergrond bemoeilijkt werd. In het westen en oosten van het plangebied werd vanaf 5.000 jaar v.Chr. grote hoogvenen gevormd. In het oosten is het Bargerveen (buiten het plangebied) het laatste grote restant hiervan.

¹ https://rce.webgispublisher.nl/user/uploads/pdfs/panoramalandschap/06_Veenkolonien_en_Westerwolde.pdf

² https://rce.webgispublisher.nl/user/uploads/pdfs/panoramalandschap/16_Zuidenveld.pdf

3.2 Korte beschrijving bewoningsgeschiedenis

De eerste bewoners in Drenthe waren jagers/verzamelaars. Er zijn in Drenthe sporen gevonden die teruggaan tot ongeveer 120.000 jaar geleden. De eerste boeren vestigden zich zo'n 6.000 jaar geleden. Restanten van raatvormige akkers zijn nog in de ondergrond te vinden. De bekendste overblijfselen uit deze periode zijn de hunebedden. Deze liggen wat noordelijker dan het plangebied. Ook zijn er grafheuvels en urnenvelden aangetroffen.

Tot en met de Romeinse tijd bleef het Drents Plateau in Drenthe relatief dichtbevolkt. Het veengebied was te nat voor bewoning, maar hier zijn wel restanten van veenwegen gevonden en offergaven. Na de Romeinse tijd nam de bevolking op het Drents Plateau af, maar veel minder sterk dan in sommige andere regio's. De bewoning in de vroege middeleeuwen verschoof nog regelmatig. Rond 800 kwam daar vrij abrupt een eind aan, toen in het Frankische Rijk van Karel de Grote de boeren gedwongen werden zich permanent op één plek te vestigen. De meeste dorpen lagen toen op de overgang van hoog naar laag, zodat de afstanden richting bouwlanden en weidegronden zo kort mogelijk waren¹.

Door bevolkingsgroei in de 12e en 13e eeuw kwam het grondgebruik en het natuurlijk landschap op het Drents Plateau onder druk te staan. De boeren richtten markegenootschappen op om de eigen 'woeste' gronden te beschermen tegen gebruik van anderen². Het landschap kende in deze tijd een duidelijke afbakening voor het landgebruik. De akkers of essen lagen op randen en hogere delen van beekdalen. Heide en bos lagen in de hoogste vaak drogere gebieden, hier werden schapen geweid en plaggen gestoken om de es mee te bemesten. Het overgebleven bos werd gebruikt voor bosstrooisel, bouw- en geriefhout. De natte beekdalen waren in gebruik als weiland of hooiland. De boerderijen lagen dicht bij het bouwland, tussen de wei- en hooilanden in de natte beekdalen en de heidevelden hogerop.

Op plekken waar veen voorkwam, werd dit gebruikt om vee op te weiden, om turf te steken of soms om boekweit te verbouwen. Om de bouwlanden vruchtbaar te houden, werd mest van het vee vermengd bosstrooisel op de essen gebracht. Doordat het oppervlak aan bos verminderde werd meer en meer gebruik gemaakt van heideplaggen. Op den duur kwamen de essen daardoor nog hoger te liggen en kregen ze de karakteristieke bolle vorm. De start van het opbrengen van plaggen ligt tussen de 15de en 17de eeuw³.

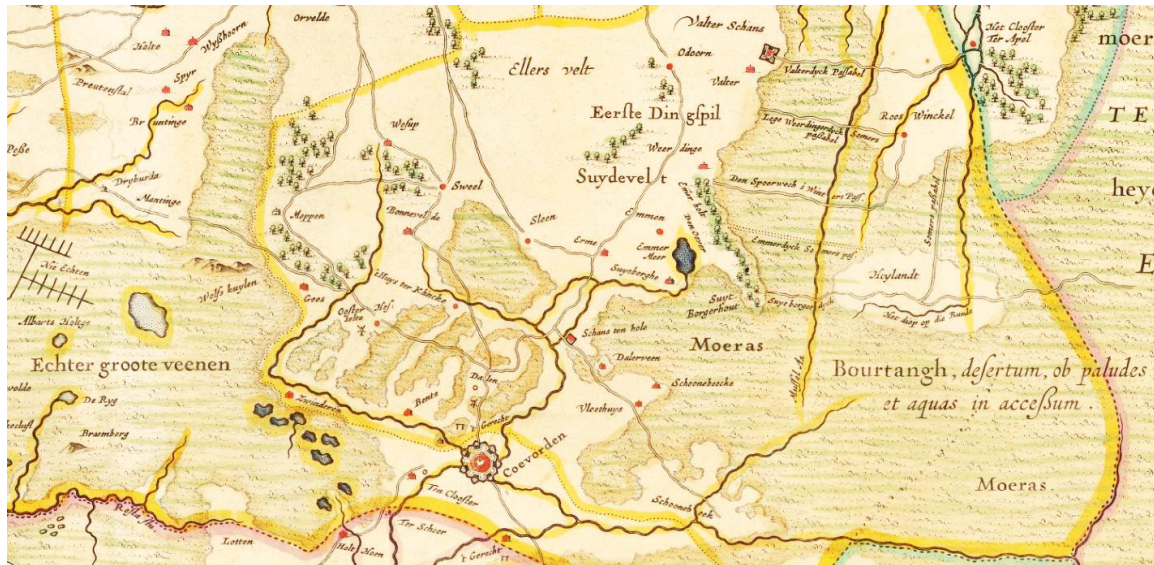
In het westelijk deel van het plangebied begint (zie afbeelding 3.3) in de 17de eeuw de systematische vervening voor de winning van brandstof. Op afbeelding 3.2 is de ligging van Nie Echten te zien, het latere Hoogeveen. In eerste instantie was men alleen in dit centrum van het veengebied geïnteresseerd. Het gebied werd ontsloten door de Hoogeveense Vaart die vanaf 1626 gegraven werd (van Hoogeveen naar Meppel). Hollandscheveld is hierbij als veenkoloniaal dorp ontstaan. Het dorp ontstond na 1660 bij de aanleg van het Hollandsche Veld Opgaande.

¹ https://rce.webgispublisher.nl/user/uploads/pdfs/panoramalandschap/16_Zuidenveld.pdf

² <https://www.canonvannederland.nl/nl/overijssel/salland/den-ham-vroomshoop/de-marken>

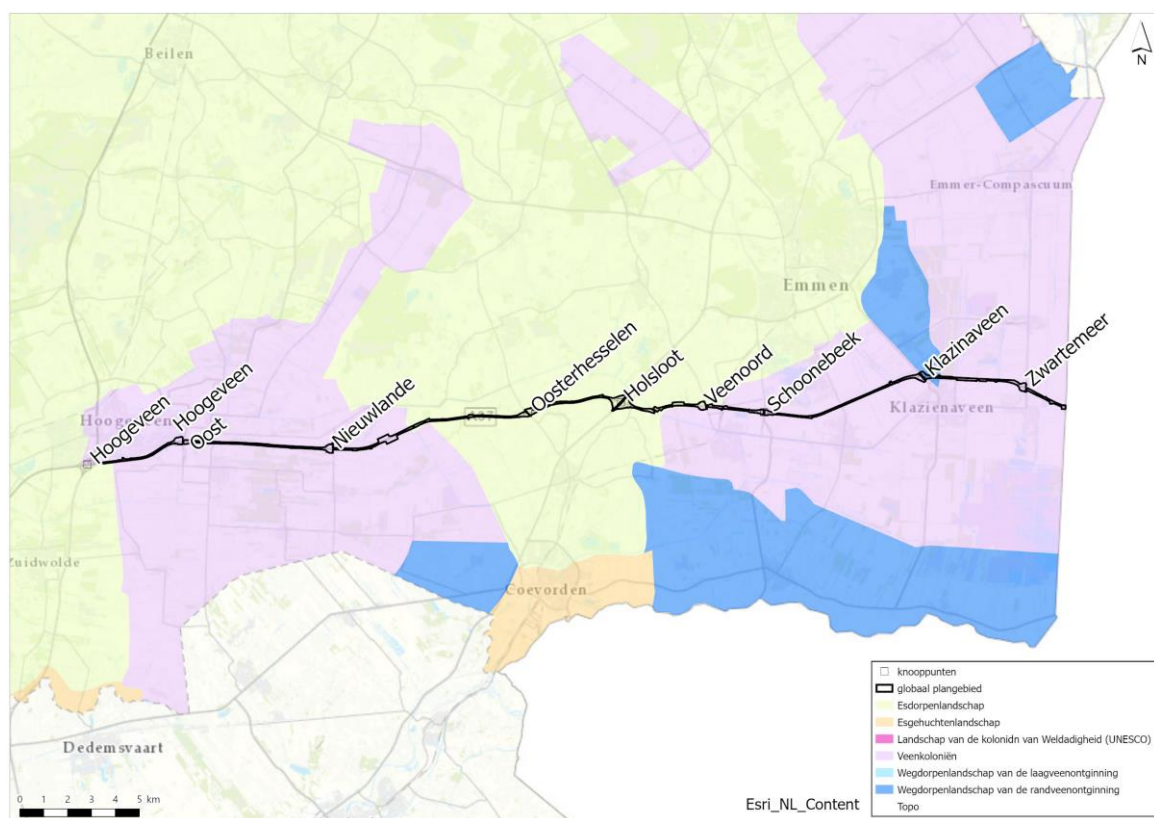
³ https://rce.webgispublisher.nl/user/uploads/pdfs/panoramalandschap/16_Zuidenveld.pdf

Afbeelding 3.2 Uitsnede plangebied Drentia comitatus (circa 1634, Pijnacker Cornelius¹)

Het oostelijk deel van het plangebied werd later ontgonnen, vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw tot halverwege de 20ste eeuw. Nieuw Dordrecht ontstond op een locatie waar een kanaal was gepland dat de Oosterveen en Smeulveen moest verbinden. Dit bleek te moeilijk, in plaats daarvan werd hier een nederzetting aangelegd.

Afbeelding 3.3 Uitsnede landschapstypenkaart provincie Drenthe

¹ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53042625g>

Als de veenwinning was afgerond, werd de onderliggende zandgrond geschikt gemaakt voor landbouw. Over het algemeen werd hiervoor een mengsel van zand, afkomstig uit de wijken en vaarten, en bolster of bonkaarde opgebracht of vermengd. De bolster of bonkaarde was de bovenste laag van het inmiddels gewonnen hoogveen en was door zijn losse structuur niet geschikt om er turf van te maken. Omdat de bonkaarde, samen met mest, wel noodzakelijk was voor de bodemvruchtbaarheid van de verveende grond, was het tijdens het verveenen apart gezet. In de nieuwe agrarische ontginningen is de landschappelijke structuur van de verveende gebieden, met hun wijken en vaarten, in grote lijnen behouden.

3.3 Erfgoedwaarden

Aardkundige waarden

Het plangebied doorkruist tussen aansluiting Oosterhesselen en de Duitse grens het Geopark De Hondsrug (in het Engels: Hondsrug UNESCO Global Geopark). Dit is een bijzonder gebied, omdat het een hogere ligging heeft ten opzichte van de omgeving (zie afbeelding 3.4). De hogere ligging zorgde ervoor dat dit gebied al duizenden jaren bewoond wordt en bereisd. Op aardkundig vlak bestaat de kernwaarde van het park uit de ruggen en beekdalen.

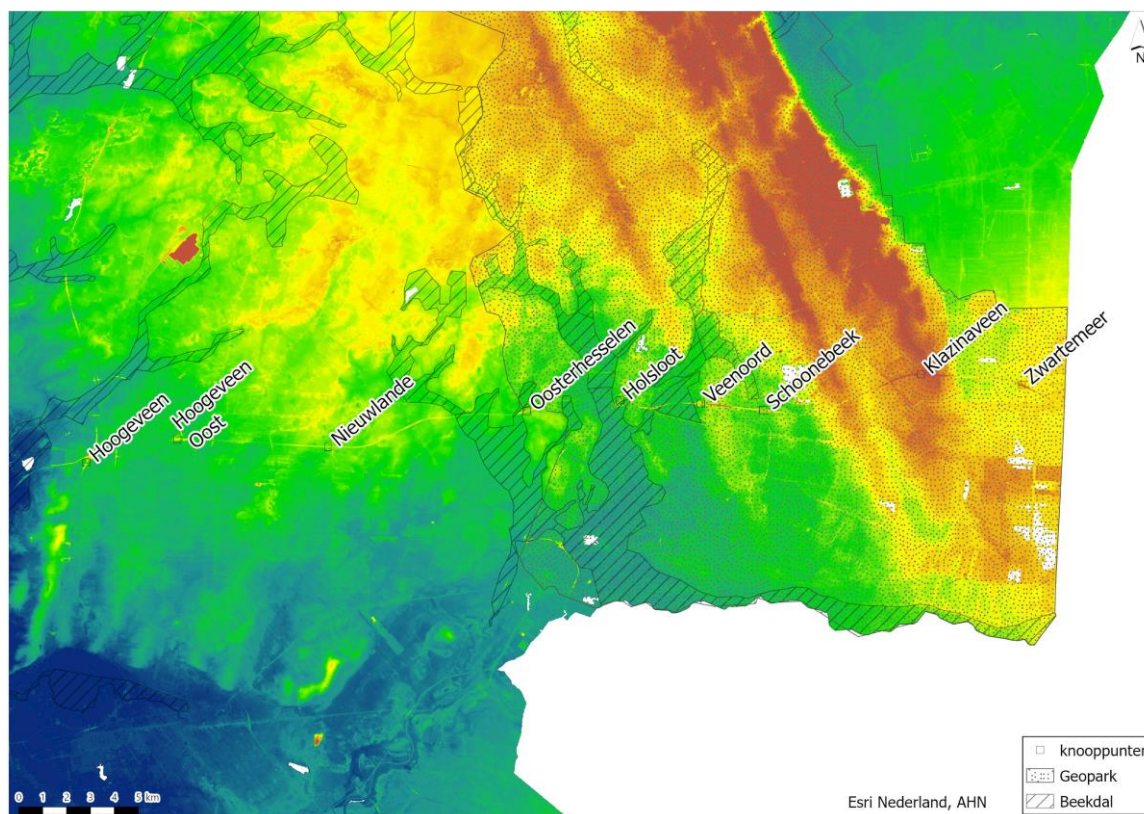
De kaarsrecht naast elkaar lopende ruggen zijn kenmerkend en opvallend in het landschap. Hiervan is de Hondsrug de meest prominente. De Hondsrug heeft een hoog provinciaal beschermingsniveau. Dit betekent dat deze waarde de ontwikkeling moet sturen. De aardkundige waarde is binnen het plangebied echter verstoord.

Het plangebied (zie afbeelding 3.4) heeft bij de westelijke rug van de Hondsrug (bij Erica) een enkele meters lagere ligging dan de omgeving (fysieke aantasting). In het oorspronkelijke ontwerp bij de A37 waren steile taluds bedacht om de doorsnijding van de Hondsrug te benadrukken. Bij de rug van Klazienaveen is nu een verhoogde ligging (aantasting belevingswaarde). In de ogen van het knooppunt is nog wel de oorspronkelijk maaiveldhoogte aanwezig, maar lijkt de bodem wel aangetast.

De beekdalen binnen het park (zie afbeelding 3.4) liggen tussen de aansluitingen Oosterhesselen en Veenoord en hebben een hoogte van ongeveer 11 m +NAP. Hiermee liggen ze iets lager dan de omgeving. Buiten het Geopark ligt ook ten oosten van Zwinderen nog een beekdal. De A37 zelf heeft ook in de beekdalen een hogere ligging (aantasting belevingswaarde beekdal, maar dit geeft tegelijkertijd een beter wegpanorama).

Vergravingen beneden het oorspronkelijke maaiveld moeten zoveel mogelijk voorkomen worden, omdat deze de aardkundige waarden fysiek negatief beïnvloeden. Aantasting van de steile taluds bij de onderdoorgang bij Erica geeft ook een beperkt effect op de beleving van de Hondsrug. Wat betreft de belevingswaarde is met name de beleving van de aardkundige waarden van de omgeving van belang. Deze tellen namelijk mee in het wegpanorama. Naar verwachting wordt de beleving van de omgeving verslechterd door het plaatsen van de zonnepanelen. Vooral als zonnewanden worden aangelegd die het zicht belemmeren.

Afbeelding 3.4 Uitsnede Actueel Hoogtemodel. Blauw geeft een hoogte van ongeveer 6 m +NAP aan, donkeroranje 26 m +NAP

Historische geografie

Binnen het plangebied is de verkaveling uit de 19^e en 20^e eeuw vrijwel niet meer aanwezig. Wel zijn er kruisingen met historisch-geografische gebieden en structuren. Afbeelding 3.5 en tabel 3.1 geven hier een overzicht van.

Verkaveling

Alleen in overhoekjes of kleine stukjes buiten de berm-sloot is mogelijk oorspronkelijk maaiveld en verkaveling aanwezig. In afbeelding 3.5 is in rood de locatie van de nog aanwezige greppels en structuren binnen het plangebied aangegeven. Omdat het gaat om een zeer klein oppervlakte, heeft een eventuele vergraving bij de aanleg van de zonnepanelen nauwelijks invloed op de verkavelingsstructuur, omdat deze bij de aanleg van de A37 -of voorgangers- daarvan al vrijwel volledig is verdwenen.

Wel is er sprake van een hoge belevingswaarde van de verkavelingsstructuur die beïnvloed wordt door de zonnewanden. De A37 kruist ter hoogte van Parc Sandur het Barger Westerveen. De A37 biedt hier over de volle lengte zicht op het open landschap en het karakteristieke veenkoloniale verkavelingspatroon met wijken en sloten. De zonnewand ter hoogte van Parc Sandur zal het historische ontginningsblok visueel doormidden snijden en het zicht op het noordelijk deel van het verkavelingspatroon en het open landschap ontnemen en daarmee de beleving en herkenbaarheid van het historisch en panoramisch landschap aantasten.

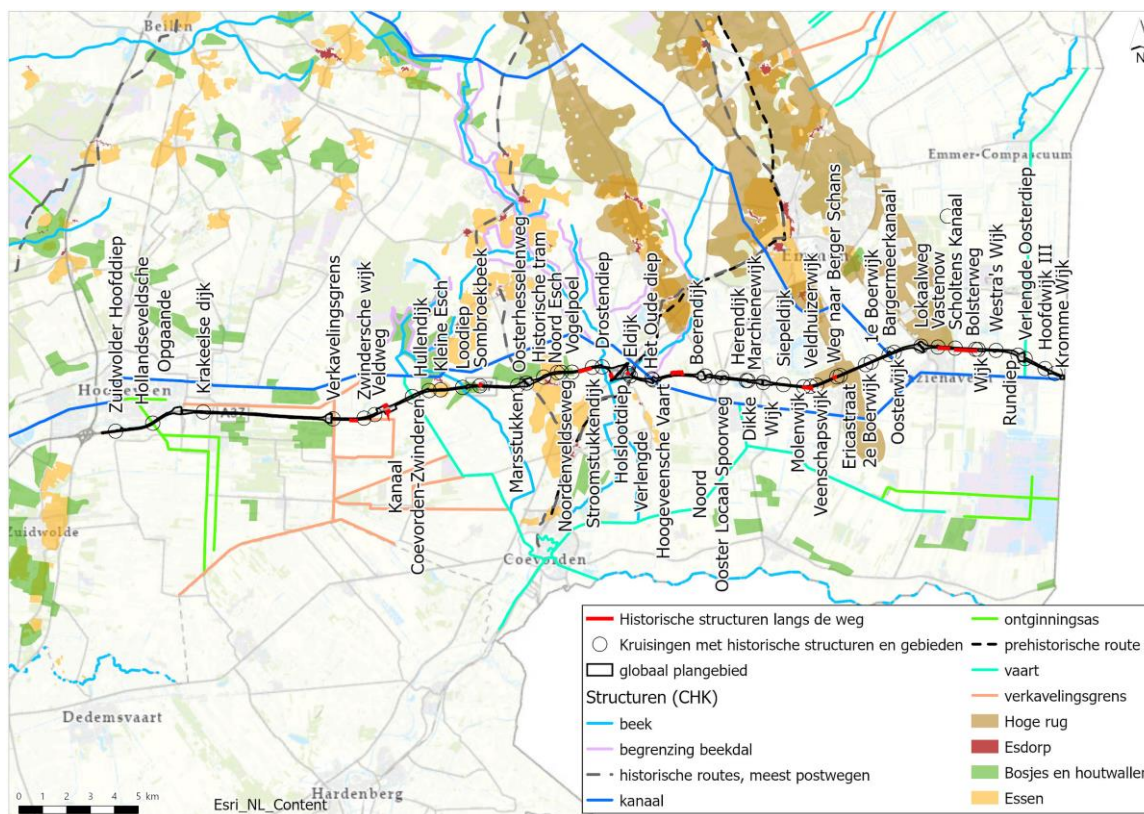
Essen

De essen bij Zwinderen en Wachtum hebben een middelhoog tot hoog beschermingsniveau gekregen van de provincie. Dit betekent dat deze waarden de ontwikkeling moeten sturen (bij Wachtum) of richting moeten geven (Zwinderen). Bij Zwinderen is de weg verhoogd aangelegd. Bij Wachtum lijkt er sprake te zijn van een depressie in de es, waardoorheen de weg ietsjes verhoogd is aangelegd.

Vergraving vormt een bedreiging voor een es. Mogelijk is de es onder de aanvullingen van de A37 nog ongestoord aanwezig. De aanleg van de zonnepanelen en eventuele veranderingen van de waterhuishouding moeten op deze locaties zo min mogelijk invloed op de ondergrond uitoefenen.

Wat betreft de belevingswaarde is met name de beleving van de es in de omgeving van de A37 van belang. Deze tellen namelijk mee in het wegpanorama. Naar verwachting wordt de beleving van de omgeving verslechterd door het plaatsen van de zonnepanelen.

Afbeelding 3.5 Kruisingen met historische structuren en gebieden

Tabel 3.1 Kruisingen met historische structuren en gebieden (op basis van kaartonderzoek, provinciaal en gemeentelijk beleid)

Toponiem	Type	Bijzonderheden
Zuidwolder Hoofddiep	vaart	Zuidwolder Hoofddiep is gedempt. Deze lag op de locatie van het viaduct Alteveer. Na demping ontstond hier een bebouwingslint.
Hollandseveldsche Opgaande	vaart	De Hollandseveldsche Opgaande uit 1660 is gedempt. De huidige wegen de Langedijk en in Hogeveen De Grutto en Wolfbosstraat geven de ligging aan. Hier ontstond na demping lintbebouwing.
Krakeelse dijk	dijk	Het tracé van de A37 vanaf het Mr. Cramerviaduct tot aan ongeveer de Riegshoogtendijk volgt de historische wegstructuur (voor 1820) van de Krakeelse dijk.
Verkavelingsgrens	grens	Verkavelingsgrens ter hoogte van Joh. Poststraat.
Wijk Vierkante Blokken	wijk	Wijk parallel aan de A37 volgt deels nog oorspronkelijke ligging van een wijk van rond 1900.
Zwindersche wijk/kanaal	wijk	Wijk aangelegd rond 1910. Nu nog terug te vinden in de ligging van het Zwindersch kanaal en de Veldweg dwars op de A37.
Veldweg	sloot	Verkavelingsgrens van rond 1900, de weg is van net voor 1930.

Toponiem	Type	Bijzonderheden
Verkavelingspatroon	verkaveling	Mogelijk volgen de watergangen op de verzorgingsplaatsen bij het Zwindersche Veld nog het verkavelingspatroon van rond 1940.
Kanaal Coevorden-Zwinderen	kanaal	Het kanaal is in de jaren 1934-1935 aangelegd.
Hullendijk	pad	Historische wegstructuur (rond 1900).
Kleine Esch	es	De es van het dorp Zwinderen.
Loodiep	beek	Inmiddels genormaliseerde beek in beekdal.
Sombroekbeek	beek	Afwatering Sombroek. Is ook nog deels zichtbaar aan de rand van een overhoek van het plangebied. Ligging van rond 1900. Eerder lag de beek meer naar het oosten.
Marsstukken	beek/sloot	Afwatering Marsstukken.
Oosterhesselenweg	weg/tram	Historische wegstructuur/stroomtramverbinding (rond 1885).
Grönning weg	pad/tram	Historische wegstructuur (rond 1850), aansluiting historische tramverbinding
Noord Esch	es	De noordelijke es van het dorp Wachtum. De Noordenveldseweg en de Grönning weg nabij de A37 geven nog de ligging van de vroegere omringende weg van de es aan (rond 1850).
Noordenveldseweg	pad	Historische wegstructuur (rond 1850).
Vogelpoel	weg	Verbinding die rond 1850 aanwezig was, en later is rechtgetrokken (1905).
Verkavelingspatroon Vliers	sloot	Parallel aan de A37 liggende watergang die het oorspronkelijke verkavelingspatroon volgt van rond 1850.
Stroomstukkendijk	dijk	Historische wegstructuur (rond 1850).
Drostendiep	beek	Inmiddels grotendeels genormaliseerde beek in beekdal.
Verkavelingspatroon De Spitalen	verkaveling	Aan de westzijde van knooppunt Holsloot twee stukjes van het oorspronkelijke verkavelingspatroon van rond 1850.
Holsloot(s)diep	beek	Deze inmiddels genormaliseerde beek loopt ten zuiden van knooppunt Holsloot en is bij de aanleg van het knooppunt enigszins verlegd. Een klein stukje heeft nog de ligging van rond 1850.
Eldijk	dijk	Historische wegstructuur (voor 1820). Prehistorische route.
Het Oude diep	beek	Genormaliseerde beek. De historische ligging is bij de kruising van de A37 met de Verlengde Hoogeveense Vaart.
Verlengde Hoogeveense Vaart	vaart	Rond 1850 aangelegde Vaart.
Verkavelingspatroon Ermerveen	verkaveling	Op een overhoek tussen Holsloot en Veenoord is mogelijk nog het verkavelingspatroon aanwezig van rond 1900.
Boerendijk	dijk	Historische wegstructuur (voor 1820). Ter plaatse van de kruising met de A37 kruiste vroeger nog een andere dijk die door de vervening niet meer terug te vinden is in het landschap.
Noord Ooster Locaal Spoorweg	spoorweg	Begin 20 ^{ste} eeuw aangelegde spoorverbinding.
Herendijk	dijk	Historische wegstructuur tussen De Haar/Den Hool en Den Oever, van voor 1820. Nog herkenbaar aan de noordzijde van de A37, aan de zuidzijde ligt eerst een in de jaren 1980 gegraven water.
Marchienewijk	wijk	Rond 1880 gegraven wijk tussen de Herendijk en de Verlengde Hoogeveense Vaart.
Dikke Wijk	wijk	Rond 1880 gegraven wijk.
Siepeldijk	dijk	Rond 1880 aangelegde dijk.
Molenwijk	wijk	Rond 1880 gegraven wijk.
Wijk	wijk	Wijk parallel aan de A37. Opgenomen op gemeentelijke beleidskaart, maar niet op historische kaart aanwezig.

Toponiem	Type	Bijzonderheden
Veldhuizerwijk	wijk	Rond 1880 gegraven wijk.
Veenschapswijk	wijk	Rond 1880 gegraven wijk.
Weg naar Berger Schans	weg	Verdwenen historische verbindingsweg van voor 1820.
Ericasestraat	weg	Rond 1880 aangelegde weg. Met woonlint.
2 ^e Boerwijk	wijk	Rond 1880 gegraven wijk.
1 ^e Boerwijk	wijk	Rond 1880 gegraven wijk.
Bargermeerkanaal/ Oranjekanaal/Bladderswijk	kanaal	Rond 1850 gegraven kanaal. Met woonlint.
Oosterwijk	wijk	Rond 1880 gegraven wijk.
Lokaalweg	weg	Tegenwoordig de N862, op de historische structuur van de 'Lokaalweg'. Deze was al begin 19 ^e eeuw op kaart ingetekend. Grens tussen het gebied Oosterveen en de Nieuw Dordrechtontginning.
Vastenow	weg	Rond 1850 aangelegde weg voor het dorp Nieuw Dordrecht.
Lintstructuur Kazerneweg	lint	woonlint parallel aan de snelweg, deels net binnen plangebied
Scholtens Kanaal/Hoofdwijk A	kanaal	Rond 1900 aangelegd hoofdwijk, waar het Scholtens Kanaal een tiental jaren later op aan sloot. Net ten westen hiervan was langere tijd ook een wijk voorzien. Deze is uiteindelijk in de jaren 1950 aangelegd en in de jaren 1970 weer gedempt.
Wijk	wijk	Parallel aan de snelweg, binnen globaal plangebied.
Bolsterweg	weg	Rond 1880 aangelegde weg, waar nu de Oude Zwarteweg grotendeels op ligt.
Wijk	wijk	Wijk net ten oosten van de Oude Zwarteweg die in de jaren 1930 is aangelegd.
Westra's wijk	wijk	Wijk die rond 1930 is aangelegd. Deze nam iets ten noorden van het plangebied het water van het toenmalige Rundiep over.
Rundiep	beek	De Rundiep is tegenwoordig langs Westra's wijk aangelegd, maar dit is niet de historische ligging van rond 1820. Deze ligt meer naar het oosten net voor het knooppunt. In de verkaveling aan de noordzijde is dit nog te zien.
Verlengde Oosterdiep	kanaal	Kanaal in de jaren 1930 aangelegd. Daarvoor vanaf 1880 aanwezig als weg.
Hoofdwijk III	wijk	Wijk in de jaren 1930 aangelegd. Daarvoor vanaf 1880 aanwezig als weg.
Kromme Wijk	wijk	Wijk in de jaren 1930 aangelegd. Bij aanleg N37 aan noordzijde van de weg gedempt.

Waterlopen

Bij de aanleg van de weg zijn onder het wegdek kunstwerken aangelegd om de waterlopen onder de A37 door te brengen. Hoewel er dus wel sprake is van samenhang met de waterstructuur (inhoudelijke kwaliteit) zijn ter plekke van de A37 de fysieke en beleefde kwaliteiten over het algemeen laag. Er zijn enkele uitzonderingen waar de waterlopen nog wel te beleven zijn:

- de A37 kruist het Kanaal Coevorden-Zwinderen met een brug;
- Holslootdiep bij het knooppunt Holsloot is aan de zuidzijde verlegd vanwege een van de aansluitingen, maar op het noordoostelijke kwart is voor een deel de oorspronkelijke ligging nog te zien (zie afbeelding 3.6). Ook ligt de beek hier wel onder verschillende rijbanen door;
- de A37 kruist de Verlengde Hoogeveensche Vaart met een brug;
- de A37 gaat ook over de Dikke Wijk met de brug, maar de ligging van de Dikke Wijk is hier iets verlegd.
- de A37 passeert de Bladderwijk met een brug;
- enkele bermsloten zijn restanten van oorspronkelijke (naamloze) wijken.

Omdat de bruggen, kanalen en de andere grote watergangen weinig beïnvloed zullen worden door het aanbrengen van de zonnepanelen of andere maatregelen, is vooral de nog zichtbare ligging van het Holslootdiep (zie afbeelding 3.6) van belang. Het fysieke behoud hiervan moet een voorwaarde zijn voor het

zonnepark, waarbij er ook aandacht moet zijn voor de nog resterende belevingswaarde (te behouden door afstand te houden). Dit is inmiddels ook in de uitgangspunten voor het project opgenomen.

Voor de bermsloten met historische oorsprong en de waterlopen buiten het plangebied geldt dat deze grotendeels nu nog beleefbaar zijn vanaf de snelweg. Door het plaatsen van zonnewanden verdwijnt dit beeld vanaf de snelweg.

Afbeelding 3.6 Uitsnede Google Street Map bij knooppunt Holsloot met zicht op Holslootdiep¹

Wegen

De A37 kruist met verschillende historische (spoor)wegen en dijken. Ter plaatse van het plangebied zijn deze echter niet meer in historische vorm aanwezig of worden ze gepasseerd met een brug. De aanleg van de zonnepanelen heeft geen effect op de structuren buiten het plangebied, behalve dan dat ze vanaf de weg minder beleefbaar zullen zijn (wegpanorama). Dit met name als er zonnewanden worden aangelegd die het zicht belemmeren.

4 CONCLUSIE QUICKSCAN ERFGOED

Het project 'Drentse Zonneroute A37' onderzoekt de mogelijkheden van zonne-energie langs de A37, op een traject van ruim 40 km tussen Hogeveen en de Duitse grens. Deze notitie concentreert zich op de mogelijke effecten op de aanwezige aardkundige en historisch-geografische waarden.

De provincie Drenthe hecht waarde aan een zorgvuldige presentatie van Drenthe aan de hoofdinfrastructuur en wil de karakteristieken van de landschapstypen en het contrast tussen stad en land, gezien vanaf de infrastructuur, zichtbaar houden (wegpanorama). Dit geldt ook voor de A37. Het grootste effect van de aanleg van het zonnepark langs de A37 is de (mogelijke) invloed op de beleefde kwaliteit van aardkundige waarden en historisch-geografische structuren en gebieden vanaf de snelweg. Dit komt met name voor als bij het plaatsen van de zonnepanelen heuveltjes of zonnewanden worden aangelegd die het zicht belemmeren. Hiermee wordt ook de beleving van de landschapstypen beïnvloedt.

Een ander effect is de mogelijke vergraving van historisch-geografische structuren en de aardkundige waarden ruggen, beekdalen, essen. Naar verwachting is er voor het zonnepark weinig vergraving nodig en is er daarom weinig fysiek effect. Voor het Holslootdiep is als uitgangspunt opgenomen dat deze niet wordt aangetast, zowel fysiek als in belevingswaarde.

¹<https://www.google.nl/maps/@52.7276631,6.7941052,3a,90y,241.67h,87.52t/data=!3m6!1e1!3m4!1s!Vn3UaJldPKmdLEFVYEVVw!2e0!7i113312!8i6656>